

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT

UDGIVET AF
HISTORISK FORENING FOR VÆRLØSE KOMMUNE
1966

ÅRSSKRIFT

UDGIVET AF
HISTORISK FORENING FOR VÆRLØSE KOMMUNE
1966

Historisk Forening for Værløse kommune

Fmd.: Kulsvier Karl K. Nielsen, Mosegården,
pr. Værløse. Tlf. 48 00 70.

Kass.: Maskinm. J. K. Skov, Værket ved Sønderød, pr. Ballerup. Tlf. 48 02 88.

Årsskrift udsendes omkring 15. februar.

Medlemsbidrag: Mindst 5 kr. årlig.

Postgiro nr. 719 58.

Når intet andet indtræffer, afholdes vore sammenkomster således:

Generalforsamling: Sidste halvdel af februar.

Den lille skovtur: 2. søndag i maj. Den store udflugt: 2. søndag i juni. Efterårsvandretur: 2. søndag i september. Reserver dagen.

Alle er velkomne, også ikke-medlemmer.

De historiske samlinger

i Ll. Værløse gl. skole og på Mosegården er åbne 1. og 3. søndag i hver måned fra kl. 13-17.

Udenfor disse tider kan samlingerne beses efter aftale på tlf. 48 00 70 eller formandens postadresse.

I årets løb

Af Karl K. Nielsen

Ved et bestyrelsesmøde 5. jan. blev årsskriftets artikler bestemt. Det blev det største årsskrift, vi hidtil har udsendt, 36 sider, idet artiklen af J. K. Skov: Fra Sogneforstanderskab til Magistrat, 1841–1966, alene fyldte 24 sider. Kommunalbestyrelsen lod artiklen trykke som særtryk samt bekostede klicheer og trykning af hele årsskriftet, og dette siger vi tak for. Det var et tegn på interesse og velvilje.

Generalforsamlingen afholdtes 22. feb. i Ll. Værløse skoles store festsal. Frk. Esther Bentzen „Noahs Ark“, ønskede at udtræde af bestyrelsen på grund af sygdom, og i stedet valgtes fru Karen Seierøe Mortensen, Bagsværd. Efter generalforsamlingen fortalte advokat Knud Gormsen, Ballerup, om det gamle Ballerup og ledsagede foredraget med gode lysbilleder.

I påskedagene, 7–11. april, åbnedes en udstilling på Mosegården i Ll. Værløse med jordfund fra vor egn. Hidtil havde dette materiale ligget nedpakket i kasser og kurve; nu er det anbragt i kostalden under ret gode forhold. Andre museums-genstande, som var pakket for meget sammen på den gamle skole, er også kommet til staldene og stuehuset på Mosegården.

Ved de historiske samlingers almindelige åbningstider er der også åbent på Mosegården. Måske bør det siges her, selv om det fremgår af vor annonce: Der er åbent på museet 1ste og 3die søndag i måneden og ellers ved henvendelse til formand eller kasserer. Lad os slå dette fast: Der er altid åbent på samlingerne efter nærmere aftale, selv om det bliver en aften eller en formiddag. De, der vil se museet, er altid velkomne.

15. maj havde vi forårstur til Søllerød. Registrator Bjørn Fabricius ledede turen, som begyndte ved Rudersdal og gik over Øverød til Nærum. Vi så samlingerne, som gartner Avnholt havde påbegyndt, og som skal danne kernen i et museum. De findes på Nærum bibliotek og ungdomsgård. Sidste punkt på turen var et besøg på Frydenlund.

12. juni havde vi sommerudflugt til Møen. Det første besøg gjaldt „Grøn Jægers Høj“ med den nyrestaurerede langdysse og derefter Fanefjord kirke. Frokost på hotel „Skandinavien“ og derefter spaseretur på Stege volde og grave, byporten og museet. Derefter til Elmelunde kirke og sidst til Møens klint. Det var en lang tur.

11. sep. havde vi fået lov at besøge Værløse flyveplads. Vi havde lejlighed til at gå i lejragerne og besøge de gårde, der endnu ligger på flyvepladsområdet: Hjortøgård, Fuglebækgård, Bringegården og Skatholm.

I år var jeg nødt til at bruge min ferie til en gennemgang af samlingerne. Det gjaldt konserveringen. Træsagerne havde orm og jernet rustede. En særlig slags farveløs cuprinol med D.D.T. skulle kunne få bugt med ormene, og en bestemt

væske, vi ikke før har brugt, skulle beskytte jernet bedre end fortyndet lakfernis, som vi før brugte. Tøjet blev også gennemgået.

Desværre har vi en del ting i træ, som trænger til reparation. Det er temmelig små reparationer, der er tale om. Det skulle kunne lade sig gøre at ordne det hele på nogle få dage, hvis værktøj af forskellig art er til stede, og en mand har det rette hånddelag.

Vi har deltaget i en udstilling på Marienlystskolen i Gladsaxe. Udstillingen afholdtes af Historisk topografisk selskab for Gladsaxe kommune, og den var arrangeret i anledning af, at foreningen kunne fejre 25-års jubilæum. Udstillingen hed: „Da vi var bønder“, og fra vor side udstilledes nogle ting fra Hjortespring, to kister, en kvindedragt, tekstiler og småting. Det fandt sted omkring 20. oktober.

Vi har haft besøg af fru Hanne Poulsen fra Nationalmuseets 3' afd., som har set på tøj, og af David Liversage fra Nationalmuseets 1' afd., som studerede jernalderpotteskår.

Endelig har der været særdeles mange besøgende i vore samlinger: 4. juni besøg af Nationalmuseets aftenhøjskolehold med 20 deltagere. 5. juni besøg af Hist. top. selskab fra Gladsaxe med 60 deltagere. 21. juni havde vi besøg af Historisk Samfund for Københavns Amt, hvorefter jeg var leder for en tur i Naturparken, ca. 60 deltagere. 23. juni kom 2 skoleklasser fra Syvstjerneskolen. 14. aug. Frederiksberg arkæologerne og 24. aug. spejdertruppen „Capilano Klanen“. 4. sep. besøg af Dansk-skånsk forening, ca. 60 deltagere. 16. okt. besøgte foreningen „Museernes Venner“ os med 30 deltagere. 9. nov. Sct. Georgsgildet i Værløse med 25 deltagere. 13. nov. besøg af 51 roverspejdere og førere fra 6' Sct. Georgsgildet i København.

20. nov. besøg af den arkæologiske klub „Flækken“ i Lyngby, et aftenhøjskolehold fra Virum og et fra Frederiksberg (Boager): Tur på egnen. Endelig 13. dec. et aftenhøjskolehold fra Farum.

Af undersøgelsesarbejder er et fund af en 16–1700tals grube med potteskår nord-øst for gadekæret i Ll. Værløse, og folk fra foreningen har deltaget i en undersøgelse på marken under Pudebjerggård i Søsum sammen med gdr. Andersen, Vindkilde, og Nationalmuseet (Ramskov), muligvis stenalder (Småredskaber og potteskår).

På en liste, der følger med årsskriftet, findes navne på dem, der har givet ting i årets løb, og sagernes art.

Vi takker for udført arbejde i årets løb; det gælder bl. a. kørsel og fotoarbejde.

Hans Ellekilde

Hans Ellekilde blev født d. 17. feb. 1891 i Hellebæk, hvor faderen var vognmand og sognefoged. Den begavede dreng blev holdt til bogen, blev student fra Sorø Akademi og allerede i 1917 tog han magisterkonferens i folkemindevidenskab og tog derefter fat på det forsker- og forfatterarbejde, han gennem et langt liv fik udrettet indenfor folkemindevidenskaben.

Nordsjælland, hvor hans vidtforgreneede slægt har så dybe rødder, var naturligvis hans første arbejdsmark; men for hans dynamiske personlighed blev hele Danmark snart det kongerige, hvor han med overlegen indsigt og arbejdsevne kastede sig over alt, hvad der fandtes indenfor hans arbejdsfelt.

Han var arkivar ved Dansk Folkemindesamling på Det kongelige Bibliotek fra 1917–61, og selv efter den tid fortsatte han med sin forskning.

Som formand for Historisk topografisk Selskab for Søllerød Kommune og redaktør for Søllerødbogen gennem ca. 20 år prægede han i høj grad indholdet med sine artikler.

For nogle år siden fik Historisk Forening et manuskript over folkesagn fra Værlose sogn af ham. Vi bringer nu denne lange artikel i dette årsskrift. Den er gengivet ubeskåret med hans mange polemiske udfald og forklaringer, helt i Hans Ellekildes levende stil.

Kort efter hans 75års fødselsdag, hvor han var genstand for megen hyldest, døde Hans Ellekilde d. 1. marts 1966 og blev begravet på Søllerød kirkegård d. 9. marts 1966.

En gigant indenfor historisk forskning er gået bort.

J. K. Skov.

Folkesagn fra Værløse sogn

Ved Hans Ellekilde

Fra mange danske sogne kender vi folkesagn, optegnet i det 18de, undertiden allerede i det 17de århundrede, i de såkaldte præsteindberetninger, hovedkilder for storværker som Peder Resens Atlas Danicus o. 1681, Erik Pontoppidans Danske Atlas o. 1760 eller Hans de Hofmans i topografisk og personalhistorisk henseende så underfulde Danske Foundationer fra samme eller lidt ældre tid.

Fra Værløse sogn synes desværre ingen præsteindberetninger med sagnstof af den ene eller den anden art at være kendt, og heller ikke Farum og Værløses højt ansete præst, Henrik Kampmann, præst her 1799–1828, synes at have skrevet præsteindberetning til det i 1807 oprettede Oldnordisk Museum, som så mange af hans standsfæller i landets forskellige sogne. Det er dog ikke helt udelukket, at Kampmann kan være hjemmelsmand for de to ældste sagnoptegnelser, vi foreløbig kender fra Værløse sogn: Luciehøj i Thieles Danske Folkesagn 1819 II s. 27–28 og Gjengangeren i Thieles Danske Folkesagn 1820 s. 27. Sagen er nemlig den, at den kendte sagnsamler, Just Mathias Thiele (1795–1874), sandsynligvis har brændt hele sit sagnstof i stedet for, som det var en selvfølge, at give det i arv til en offentlig institution, Nationalmuseet eller Det kongelige Bibliotek, således som hans efterfølgere, Svend Grundtvig, Evald Tang Kristensen osv. osv. Tilmed er hans oplysninger om de enkelte sagns samtidige hjemmelsmænd meningsløst ufuldkomne, så det er næsten umuligt at vide, om Thiele selv, hvad der særdeles vel kan være tilfældet, har optegnet disse to Værløse-sagn efter unævnte meddelere, eller som lige antydte muligvis skulle være optegnet af pastor Kampmann i Farum, der formentlig er hjemmelsmand til det kendte sagn om kirkeklokken i Farum, som dog ikke findes hos Thiele.

Jeg anfører de to sagn i deres helhed, men med lempet retskrivning og tegnsætning.

Nr. 1. Luciehøj.

Der er i Frederiksdals skov på højre side af vejen, når man drager mod Kollerkolle, en høj, tæt begroet med træer, og kaldes samme høj Luciehøj. Det er ikke godt at gå der ved aftenstid; thi stundom hører man det ynkeligen græde i højen, som om det var et lidet barn.

Så fortælles der desangående en gruelig tildragelse, at en prinsesse, Lucie kaldet, sad der på en sten og skar halsen over på sit barn, det hun havde født i dølgsmål.

Endnu vises der den sten, på hvilken hun sad, og siges det, at den blev blød ved en sliq ugerning, så man kan se en fordybning der, hvor hun havde siddet.

Sagnet om Luciehøj er omredigeret, men ikke indholdsmæssigt ændret, i Thieles systematisk ordnede yngre sagnsamling: Danske Folkesagn 1843 II s. 129–130 un-

der hans hovedafsnit: Sagn om adskilligt Genfærd. Sagnet er i et utilfredsstillende udtog trykt i Aug. F. Schmidts grundlæggende arbejde: Danmarks Kæmpesten i Folkeoverleveringen. 1932-33 s. 127 og stedangivet til top. 123. Lyngby sogn. Optegneren mener sikkert, at Luciehøj ligger til højre for vejen fra Frederiksdal til Kollekolle.

Vi går videre til sagn nr. 2., trykt i Thieles Danske Folkesagn 1820 III s. 74 under titlen Gjengangeren, og omredigeret i Danmarks Folkesagn II 1843 s. 157-158 under titlen En klog Kone. Jeg følger naturligvis som altid i mine sagnundersøgelser Thieles ældre, ubetinget bedre tekst.

Nr. 2. Gårdmand, nedmanet i Karlsmose.

Ved Lille Værløse i Sjælland boede engang en gårdmand, som havde samkvem med tyve og røvere, som aldrig gik til kirke og var ilde lidt af alle formedelst hans ugudelighed. Da han nu var død og begravet, og ligfølget vendte hjem fra kirken for at drikke gravøl på gården, blev de vaer, at han sad oppe på taget og gloede i den måde ned på alle, der vovede at se derop, at fast ingen blev tilbage, men alle forlod de gården på det snarligste. Da kom omsider præsten og begyndte at læse for ham og manede ham derved ned i Karlsmose, tæt ved Farum sø, og på det at han nu måtte blive dernede til verdens ende, nedrammede de en spids pæl i jorden, således at den traf hans hoved. Og som dette skete, var just en gammel kone til stede, som forstod tingen bedre end selve præsten. Hun tog en stoppenål, som var uden øje. Da råbte spøgelseset dernede: „Ikke skulle Du så have gjort, Du gamle heks; jeg skulle vel ellers være kommen hjem førend Du“. Men nu måtte han blive dernede; dog flyver han hver nat om og er natravn (stavet natteravn) indtil hane-galet.

Af dette nedmaningssagn kender vi en afændring, i fagsproget kaldet en variant; helt det samme folkesagn, blot i noget ændret skikkelse, idet en ung student antager den kloge kones rolle i den ældre sagnoptegnelse. Men den nye afændring fra 1855 har den ikke helt ubetydelige fordel, at vi kender både sagnets optegner og dets hjemmelsmand, ligesom originalen er bevaret i Svend Grundtvigs samlinger i Dansk Folkemindesamling (DFS. IX blad 515 nr. 9). Optegneren er missionsmanden, gartner Niels Johansen i Kirke Værløse, og hjemmelsmanden er missionsmanden, slagter Jørgen Pedersen, også i Kirke Værløse.

De er begge nævnt i pastor L. Blauenfeldts lille bog „Sennepstræets Rod“ 1913 s. 96 ff. Det fortælles her, at den vakte fynske soldat, Niels Johansen, på Kronborg i 1839, holdt gudelige forsamlinger hos en fynsk boelsmand i Ålsgårde nord for Helsingør. Her blev den kendte vandremissionær, smedemester Jens Larsen, siden boende i Værløse, vakt ved soldatens simple ord og ved nogle troende kvinders sang af Brorsons salmebog. Jens Larsen fra Værløse var utvivlsomt den betydeligste kraft i Indre Missionen, hvis stifter han nok må siges at være, før Vilhelm Beck smed

ham på porten i det Herrens år 1861 og selv tog diktatormagten i Indremissionsbevægelse. Mens Niels Johansen mærkelig nok er optaget i Det store nye biografiske Leksikon, er den historisk set ganske anderledes betydende mand, Jens Larsen, forbigået i samme leksikon. Hans levned bør engang skrives i Historisk Forenings årsskrift af en sagkyndig kraft som professor P. G. Lindhardt.

Blauenfeldt bruger Jørgen Pedersen til at nedsætte Jens Larsen. Han siger nemlig: „Med hensyn til begavelse, navnlig som taler, stod Jens Larsen utvivlsomt øverst, men ses hen til personlig fromhed og inderligt trossamliv med Herren, vejede Jørgen Pedersen adskilligt mere“. Han (Jørgen Pedersen) skildres af missionsmanden Karl Vinther som „... en alvorlig kristelig personlighed, ydmyg og trofast i ord og færd; hæderlig i sit liv, virksom i sin gerning og nidkær for at vinde sjæle til Guds rige“. Hvorimod Vinther udtaler om Jens Larsen, at „... han vel var mere begavet som taler, men ikke nåede Jørgen Pedersen i ånds- og hjertefylde“.

Ingen af de tre tidligere Indremissions-folk, som i 1850-erne fandt sammen i Væreløse, var barnefødt her. Niels Johansen var født d. 8. dec. 1815 i Svindinge Hestehave syd for Nyborg, og var søn af en tidlig deltager og martyr i den fynske vækkelse, Johan Nielsen i Skårupøre ved Svendborg. Jens Larsen var født o. 1807 i Jonstrup ved Esrum sø i det store Tikøb sogn, mens Jørgen Pedersen var født o. 1810 i Ølsted i det vestlige Nordsjælland, (se min udgave af Svend Grundtvigs Danske Folkesagn II s. 147). Det er denne Jørgen Pedersen, der efter ukendt meddeler fortæller om den i Karlsmose nedmanede gårdmand.

Nr. 3. Gårdmand, nedmanet i Karlsmose. II.

Jørgen Pedersen fortæller endnu, at her ved hans hus på hans jordlod lå der i gamle dage en gård, hvis jorder udgjorde den nuværende Ryet skov. På denne gård boede en mand, som døde, da han ikke kunne leve længere. Da de kom hjem i gården for at få ham begravet, stod konen ude i skorstenen, og pigen nærved i stegerset, hvor hun så, manden sad inde i en kølve¹), som var anbragt der, og spiste. Pigen siger sagte: „Mo'er, der sidder Fa'er inde i kølven“. Manden eller hans genfærd siger højt i en vrængende tone: „Der sidder Fa'er inde i kølven.“ Det var ikke muligt at få manden fra gården. Præsten kunne intet udrette. Flere præster blev hentet, og de fik ham dreven ned i en mose straks ved byen, som måske siden den tid har båret navnet Karlsmose. Men de var allesammen ikke mand for at nedmane genfærdet, fordi dette lod enhver af dem høre en synd, som de havde begået. Men da var der en student, som tog fat. Han fik ham nedmanet et stykke; men så lod genfærdet ham høre, at han engang havde stjålet for en skilling brød. Studenten forsvarede sig, at det var kuns, fordi han var sulten, og derfor var det ingen synd; men han slængte dog skillingen til den døde med de ord: „Nu er det betalt!“ Genfærdet måtte nu ned, og studenten slog en pæl ned over ham, og han slog en stoppenål oven i pælen. Når nogen siden kom til pælen og rokkede ved den, kunne de

1) Kølve: Et skab eller en kasse til opbevaring af humle eller malt (malkølle).

høre, den døde sige: „Rok stærkt, rok stærkt!“ Han ventede, at når pælen engang kom bort, skulle han blive frelst. Nu er der ingen mere, der ved hvor pælen står. (Sml. Danske Sagn V. Nr. 1607 og anden række V. Nr. 868).

I et brev til Svend Grundtvig af 15. jan. 1855 oplyser Niels Johansen, at „Karls-mose“ ligger ikke ved Værløse, men går ind til Farum sø²⁾ og har rimeligvis hørt til gården. Ellers er den midt mellem Farum og Kr. Værløse. Det kunne være interessant at kende den nedmanede gårdmands navn „Karl“ – – –? Hvis da ikke navnet Karlsmose er langt ældre. Vi kender Værløses sognepræster indtil 1697 fra Wibergs beundringsværdige præstehistorie III s. 343-344. Men det er foreløbig ganske umuligt at fastslå, hvem af disse præstemænd det er, som efter sagnfortællingens opfattelse har foretaget denne nedmaning af den onde gårdmand i Karlsmose i Ryet skov.

Vi går derfor videre til folkesagn nr. 4 af langt yngre udspring, hvor sagnets personer og den rådgivende præst ganske anderledes tydeligt kan tidsfæstes end i de to sagtens langt tidligere opståede Karlsmose-sagn. Dette sagn er ligeledes optegnet af missionsmanden Niels Johansen. Han opgiver desværre ikke her sin hjemmelsmand; men jeg vover at gætte på missionsmanden, smedemester Jens Larsen, der er sognefælle med folkesagnets hovedperson. Sagnet har tidligere været trykt i Danske Sagn VI. Nr. 103.

Nr. 4. Jens Jørgensens Fader og Fanden.

I Kirke Værløse lå der før en gård, som nu er udflyttet, (da det er så bekendt, må hverken by eller folk nævnes). Manden er nu (i 1855) gammel og har afstået gården til sin søn, som hedder Jens Jørgensen. Den gamle var slem til at bande, og bad tit til, at Fanden måtte komme og hjælpe ham til rigdom. Han var altid i kroen, når det kunne ske, og da han boede tæt ved, skete det tit. Hver aften sent kom han hjem derfra. En aften ser han, at deres kalv, som han syntes, gik udenfor med et stykke tøj om halsen. Da han kom ind, skændte han, fordi de ikke havde bundet kalven ind. De sagde jo, og da de skulle ud at se, om han var der, stod han rolig i sin bås.

Det var en anden aften, da han gik hjem, da gik der Een ved siden af ham hele vejen. Da han ville, som han plejede, gå ind først og give bæsterne, gik denne med og lod bestandig, som om han også gav dem. Sådant blev han nu fulgt hjem hver aften, og somme tider ville den anden tage skuffen fra ham og give hestene. Men manden blev herover så bange, at han aldrig mere vovede sig ud siden om aftenen; thi så var der altid Een, der fulgte ham. Til sidst bad konen ham om at gå op til præsten og tale med ham der om. Han ville have hende med; men konen bandte og sagde: „Nej, Du har selv skaffet Dig i med Fanden, så må Du også skaffe Dig af

²⁾ På geodætisk Instituts kort, målt 1851, 25 og 53 angives *Kassemose*, beliggende ved den vestlige ende af Præsteskov ned mod Farum sø.

med ham igen!“ Manden måtte nu virkelig gå til præsten; dog ved man ikke, hvad der virkelig er passeret. Siden blev han ikke mere fulgt hjem; men hestene var altid så urolige, sloges og bedes og gjorde en støj natten igennem som aldrig før. Endelig blev den ene, den allerbedste, så gal, at de måtte tage ham fra de andre og sætte ham i et hus for sig selv. Ingen af dem kunne mere komme ham nær. Ikke engang ovenpå stænget, hvor han stod, kunne man komme, og han næsten hverken åd eller drak. Til sidst måtte de have folk til at hjælpe dem med at slå ham ihjel. Han var kuns skind og ben, og ingen skulle tro, at han kunne have rejst sig selv, og dog måtte de med liner snære ham, da han kom udenfor med manges hjælp. Det blev enden på den historie; men alle troede, at det var en ond ånd, der havde fulgt manden og var faret i hesten.

Niels Johansen ønskede, hvis Svend Grundtvig nogensinde udgav hans sagnoptegnelse (hvad aldrig skete), at han ikke måtte nævne Værløse by og Jens Jørgensens faders navn. Nu over eet hundrede år senere, bør vi næppe ængstes for Niels Johansens i hans egen samtid naturlige betænkeligheder.

Jens Jørgensens forældre nævnes dog ikke i folketællingslisten 1845, hvor deres søn bor i sin svigerfader, Anders Jensens gård, og de må, ligesom Niels Johansen selv, være flyttet bort fra Værløse sogn, for de nævnes ikke i senere folketællingslister eller som døde i Værløse kirkebøger. Præsten, som den gamle måtte henvende sig til for at blive den ubehagelige natlige ledsager kvit, er formentlig pastor Rasmus Aagaard, der var præst i Farum og Værløse efter Henrik Kampmann i årene 1827–57.

Vi går nu over til et Værløse-sagn, ikke optegnet af Niels Johansen, men af højskolelærer Peter Lauritsen Juhl i 1867, (se min grundtvigske sagnudgave II s. 238), og meddelt af en desværre unævnt højskoleelev fra Værløse, tidligere trykt i Danske Sagn VI nr. 104, som jeg anfører som det femte Værløse-sagn.

Nr. 5. Manden med Cyprianus.

Jeg erindrer, at min fader i min tidligste barndom har fortalt, at i min fødeby, Kirke Værløse, levede for omtrent hundrede år siden en mand, som havde Cyprianus, og han læste så flittigt i den, så han fuldkommen sluttede pagt med „den Onde“.

Engang havde denne mand solgt et læs korn til Helsingør. Da nu kornet blev målt, ville det ikke ligge stille, men blev ved at rejse enden i vejret. Da købmanden nu så det, sagde han til bonden: „Jeg ser nok, at det er galt fat med Dig; men den, som laver dette med tønden, må Du skille Dig af med jo før jo heller, og jeg skal sige Dig råd: Når Du kommer hjem, skal Du henvende Dig til en mand, som er fri for hor, mord og tyveri, og ham skal Du bede om at hjælpe Dig fri for Fanden; men han må love Dig aldrig siden at tale derom til noget menneske. Og så skal Du henvende Dig til en pige, som kan sige sig aldeles fri for nogen mands-

person, og hende skal Du bede om tre Eenestskillinger. Med disse og den omtalte mand begiver Du Dig ved midnatstider ud på marken med en økse i hånden. Med denne afskærer Du et rundt cirkelslag på jorden, og så snart Du har gjort dette, kaster Du den ene skilling ud, og lidt efter den anden, og til sidst den tredie, og så vil Fanden komme. Nu må Du bede godt til Vorherre, og så må I endelig passe på, at I ikke kommer udenfor kredsen, for så er I fortabte, for kampen vil blive hård.

Da manden nu var kommet hjem og havde fået bragt de omtalte ting i orden, begav han sig med en mand, som hed Bonnerup, ud på marken ved midnatstid. Da de havde gjort kredsen og kastet den første skilling ud, blev jorden pludselig så mørk som i det sorteste dyb, og da den anden skilling blev kastet ud, susede og brusede det i luften, som om alle djævle var sluppet løs. Da så den tredie skilling blev udkastet, var Fanden personlig til stede, og med ham måtte Bonnerup kæmpe en hel time. Fanden anvendte al mulig list, idet han snart angreb fra den ene, snart fra den anden side, og det var med stor møje, at Bonnerup kunne holde manden inde i kredsen, da han med magt blev trukket hen imod buen; men da Fanden måtte vige, var det ligesom verden skulle forgå, således buldrede det i luften.

Denne historie blev opdaget på følgende måde. Bonnerup og den mand, han havde hjulpet fri for Fanden, var engang samlet i et gilde. Men om natten, da de var blevne hede i hovedet, kom de op at skændes, hvorved Bonnerup fik en næsestyver af den anden, og af forbitrelse herover sagde han, at det var takken, han skulle have, fordi han havde frelst ham fra Fanden.

Jeg vender tilbage til Niels Johansens optegnelser og meddeler to små folkesagn, som jeg allerede har trykt i min udgave af Svend Grundtvigs folkesagn. Det første af disse sagn er en meddelelse om den vilde jagt ved Søndersø, fortalt af gårdmand Jacob Pedersen på Annexgården i Kirke Værløse, f. o. 1816. Det bliver da mit sjette Værløse-sagn.

Nr. 6. Den vilde jagt ved Søndersø.

Jacob Pedersen, gårdmand her i Værløse, fortæller, at for nogle år siden var to mænd fra Kirke Værløse, Konrad og den lille Ole, ude ved Søndersø at skære rørpil eller noget sådant. Som de gik hjem, kom der hen over marken en gloende hest og rytter, der foer frem med stor susen og var omgivet af en forskrækkelig mængde hunde. De kunne ikke flytte en fod, før den gloende rytter var dem helt forbi.

De to mænd, som havde denne mystiske oplevelse, er rimeligvis arbejdsmand Kundrat Johansen, f. o. 1799 i Værløse og arbejdsmand Ole Andersen, f. o. 1819 i Værløse, der bor i samme hus som Kundrat Johansen.

Jeg har ligeledes trykt en ganske ubetydelig oplevelse, fortalt af Peder Hendriksen, f. o. 1802 i Borre på Møen.

Nr. 7. Det lille, hvide dyr.

Peder Hendriksen her i Kirke Værløse har fortalt, at en aften, han gik hjem fra Knardrup og kom på en bestemt mands mark, så han et lille, hvidt dyr gå rundt omkring sig. Han blev stående og vendte sig efter det, for at se efter det; men så blev det borte. Lidt bange blev han.

Langt interessantere er, hvad Niels Johansen har optegnet om Nyvangsdjævlen på Mørket i Gandløse sogn, som åbenbart har skræmt folk ganske eftertrykkeligt for godt hundrede år siden. Sagnet om Nyvangsdjævlen har tidligere været trykt i Danske Sagn V nr. 422 (sml. nr. 423).

Nr. 8. Nyvangsdjævlen, I.

På Mørket i Gandløse sogn boede en mand, der for en ti år siden, altså o. 1840-45, tog en søster eller måske en konesøster hjem til sig fra København, fordi hun var bleven fattig. En tid efter forsvandt dette fruentimmer aldeles, og det er endnu ikke lykkedes at finde mindste spor efter hende. Rygtet siger, at manden, hun var hos, nok skulle vide, hvor hun var blevet af.

Men fra den tid har det aldrig været godt at komme om natten i nærheden af Nyvang straks ved Mørket, hvor folk har troet, at et spøgelse har taget sit ophold, og mange har især hørt det.

Den første, som mærkede det, var Jens Thomsen på det kongelige kalkværk, hvis enke endnu har stedet. Det var en helligaften, at der hørtes nogle underlige skrig omkring stedet, som om det var en sjælden fugl. Thomsen fik lyst til at skyde denne fugl. Bange var han ikke, og han var langt fra at være, hvad folk kalder overtroisk. Han tog sit gevær på nakken og en god jagthund med sig, og han gik i den retning, lyden var hørt. Han lytter vel, men alt var stille; der var hverken lyd af fugl eller dyr. Alt var han til sinds at gå hjem igen, da hans hund på en gang pibende søgte ind mellem hans ben, og han spændte hanen på geværet og ventede på at opdage noget. Hunden kunne han ikke få frem. Men på een gang begyndte det at skrig og hvine tæt ved ham med forskellig slags lyd, hvorpå det med hendøende stemme forsvandt i Nyvangen.

Thomsen gik nu hjem og tog sig et par snapse. Så gik han derhen igen og syntes nu, at han var godt rustet. Men det gik ham akkurat som forrige gang, både med hundens angst og skrigene tæt ved ham, og han kom hjem og sagde: „Nej, nu skal jeg aldrig gå efter den slags mere.“

Der er mange, som ved at fortælle om „Nyvangsdjævlen“. Scheurmann fra København lå engang i sommertiden som landskabsmaler nær ved kalkværket. Som han en aften gik ude i marken, var det for ham, som om et menneske rendte lige på ham, uden at han mærkede, at han var i nærheden, men det forsvandt aldeles.

Jørgen Andersen her i Kirke Værløse fortæller, at han en aften hørte som en ræv gø, og han kaldte på konen, for at hun også skulle høre det. Da hun kom ud,

havde lyden forandret sig, og som de står forundret over, hvad det var for en lyd, vrinsker det som to heste, der slås. De hørte også slag i slag ned over Jacob Peder-sens gård efter åen. (Den gamle præstegård, Annexgården, – Kirke Værløse har før haft sin egen præst). Men nu hørte de en langsom klagelyd: O-j-a! der kom nær-mere og blev efterhånden hurtigere og heftigere. Konen gik da ind og ville ikke høre mere; men Jørgen Andersen hørte, at lyden kom helt op til hegnet ved hans jordlod, hvor det som et gennemtrængende hvin tog farten efter Gandløse Ore – skoven – som strækker sig helt ud til kalkværket. Han kunne høre det, indtil han kunne tænke, det var alt ved Nyvangen, mens skoven klang igen af hvinen.

Nr. 9. Nyvangsdjævlen. II.

Det er nu sjældent, at Nyvangsdjævlen lader sig høre, men det skete dog sidste forsommer (dvs. 1854) en aften, at en mand, som ville have mig med til Horns herred kl. 2–3 om natten, var henne for at høre, om jeg var kommet hjem.

Vi stod begge udenfor og hørte nogle høje og derefter nogle sagte hvin. Min kone vidste ikke, hvad hun skulle ligne dem ved; men spurgte den anden mand, hvad det var. Han mente, at det var vel en slags fugl, og dermed gik han. Da hun kom ind, hørte hun stadig underlige skrig ligesom tæt udenfor. Hun sov ikke meget; men siden sagde den fremmede mand til hende, at det var, hvad folk kaldte „Nyvangs-djævlen“, men han ville ikke gøre hende bange. Hun havde dengang aldrig hørt tale derom. Man hører tit drengene gå her på gaden og vrænge efter Nyvangs-djævlen; men når aftenen så kommer, er de ikke længere helte. De er da bange for at gå nogensteds af frygt for at møde ham, skønt jeg ikke ved af nogen, som har set Nyvangsdjævlen.

Niels Johansen nævner slet ikke, hvem den fremmede mand er, som ville have ham med til Horns herred ved 2–3 tiden om natten. Jeg tør vistnok gætte på, at der er tale om vandremissionæren, smedemester Jens Larsen, hvis missionsvej i al fald gik fra Værløse over Horns herred til Ordrup nord for Ringsted, hvor den første danske missionsforening var blevet stiftet i 1853.

Derimod ved vi god besked om Niels Johansens kone. Hun hed Christiane Marie Wieth, f. d. 2. april 1822 i København. Hun tilhørte præsteslægten Wieth fra Sønderup i Slagelse (se min grundtvigske sagnudgave II s. 35). Hendes fader, Emanuel Wieth, kontorist på Københavns amtstue, var hovedhjemmelsmand for en ganske fortrinlig samling af københavnske sagnoptegnelser, som Niels Johansen har bjerget til eftertiden. Disse sagnoptegnelser fra Sønderup og København og Niels Johan-sens egne optegnelser fra hans sydøstfynske hjemstavn, ligeledes af høj værdi, fal-der jo udenfor Værløse sogns område og må derfor forbigås i denne fremstilling.

Men jeg medtager Niels Johansens sagnoptegnelse: Spinderokken i Uggeløse, fordi det er hjemmelskvindens, en navngiven sy pige, Stine fra Værløse, overnatu-r-lige oplevelse. Tidligere trykt i Danske Sagn VI nr. 402.

Nr. 10. Spinderokken i Uggeløse.

Jacob (Pedersen?) fortæller også, at en pige her i byen, som hedder Stine, en pige, Niels Johansen selv kender som sandfærdig, har fortalt, at hun var i Uggeløse at sy, og der lå hun hos en fattig huskone. Som de var komne i seng om aftenen, begyndte rokken at spinde: Snur – snur. Stine siger da: „Hvad er det, hvem spinder nu?“ Men konen svarede: „Å, det er ingenting. Det er bare, fordi jeg har glemmt at tage snoren af.“ Næste aften tog konen snoren af rokken, og da var også alt stille. Men en aften ville Stine prøve, og så hængte hun snoren på igen i smug, efter at konen havde taget den af. Så snart de så igen var komne i seng, lød det igen ved rokken: Snur – snur. Ellers hørte og så de ingenting, og spundet noget om natten blev der da heller ikke.

Jeg anfører et par af Niels Johansens småsagn, som måske kan stamme fra Værløse, måske helt andetsteds fra; deres hjemsteder nævnes nemlig ikke. Det første af disse sagn: Pigernes Nytårsvarsel for Kærester har tidligere været trykt i Danske Sagn VII nr. 971, det andet sagn: Sømanden og den norske heks har mig bekendt ikke tidligere været trykt.

Nr. 11. Pigernes Nytårsvarsel for Kærester.

Nytårsaften kan pigerne få at se, hvem de skal have til mand. De slår en æggehvite i et glas vand, og deri danner sig da et billede af deres tilkommende mands bestilling. Men når de tilmed vil nævne Djævelens navn og bede ham vise dem: „Den mand, jeg skal have, den seng, jeg skal rede, den dug, jeg skal brede,“ så får de ham livagtigt at se. Der var engang en pige, som prøvede det. Så viste der sig en for hende med en kniv i hånden. Da hun blev gift, skar hendes brudgom halsen over på hende med denne kniv bryllupsnatten, for han sagde, hun havde manet ham til sig ved Djævelens hjælp.

Niels Johansen har ganske misforstået sin ukendte hjemmelsmand, idet han påstår, morderbrudgommen var Fanden selv.

Nr. 12. Sømanden og den norske Heks.

En sømand herfra havde i Norge på en rejse lovet en pige, da han rejste derfra, at møde hende juleaften. Da han kom hjem, tænkte han ikke mere derpå; men juleaften havde han ingen ro. Pigen var nemlig en heks. Det vidste han ikke før; men møde hende juleaften, det måtte han. Man har ikke ret fået at vide, hvordan det gik til.

Niels Johansen har givet et par særtegninger af lærer J. O. Lindhardt i Kirke

Værløse i 1850-erne, og af pastor Rasmus Aagaard, præst i Farum og Værløse i årene 1828 til sin død 1857, som jeg gerne ville optage i denne samling af Værløseegnens folkesagn. Skildringen af lærer Lindhardt findes i Niels Johansens optegnelser til Svend Grundtvig i 1855 og har tidligere været trykt i Danske Sagn II nr. 204.

Nr. 13. Lærer Lindhardt i Værløse.

Skolelærer Lindhardt her i byen fortæller, at hans fader, provst Mogens Lindhardt i Asferg ved Randers, havde fra barndommen indprentet ham, at al den snak om spøgeri var noget dum overtro. Han har også selv ladet hånt om sligt; men på den senere tid er han dog kommen til at tro, at alt, hvad der således bliver fortalt, var ikke bare snak . . .

For der må jo være højere væsener, som har frihed til at se nedad til jorden, ligesom menneskene formår at se dybere nedad end til deres egen tilværelses sfære.

Da hans ældste datter døde, da vidste han det godt forud, at hendes sygdom blev døden. For som han en aften lå i sengen, så han sin døde bedstemoder svæve gennem værelset med et hvidt tørklæde og vifte eller vinke ad datteren, som lå syg. Og hvad han har set, kan han ikke nægte.

Niels Johansens ironiske skildring af sognepræsten Rasmus Aagaard er optaget i det af ham selv ledede indremissionske tidsskrift: Brevbærer mellem Christne, et sandt kirkehistorisk kildekrift, som det lykkedes Værløsegartneren at opretholde i årene 1855–58. Her finder vi bl. a. en ganske fortrinlig skildring af Søren Kierkegaards jordefærd i nov. 1855 (Brevbærer 1855), og af retssagen imod Kierkegaards søstersøn, den senere læge Henrik Lund (Brevbærer 1856).

Skildringen af Rasmus Aagaard forefindes i Brevbærer mellem Christne 1857.

Niels Johansen nævnes ikke i folketællingslisten for Værløse 1860 eller siden hen. Han er vistnok i 1859 bosat i København, hvor han bl. a. ernærer sig ved at holde grave på Assistens kirkegård. Vi ved fra et stærkt polemisk indlæg mod kirkegårdens gravere „Blade fra Kirkegaarden 1879“, at han er bosat Nørrebrogade 110. Han er ivrig modstander af den frembrydende Socialisme, og han skildrer i sit sidste arbejde fra 1896: „Fremskridtet . . . Ingen Partier. Politisk Komædie i to Dele“, sin fader og sig selv. Den første del gælder de politiske forhold i København, den anden del synes at skildre Værløse under et dæknavn.

Der findes en række breve bevaret fra slutningen af 1880-erne til Chr. Nielsen i en af det kongelige Biblioteks store brevsamlinger. Niels Johansen dør i København d. 29. marts 1899.

Efter sin bortrejse fra Værløse til København kendes intet til optegnelser af folkemindestof i almindelighed og sagnstof i særdeleshed fra Værløse sogn, lige så lidt som fra Sydøstfyn og selve København. Siden Niels Johansens virksomhed som folkemindeoptegner i Værløse i årene 1855–56 er der ikke foretaget ret meget arbejde for at indsamle og optegne Værløse folkeminder.

Jeg kan i første række nævne Svend Grundtvigs sagnoptegner, lærer Chr. Weiss i Tingerup, som i 1907 var bosat som pensionist i Ballerup. Han har til Dansk Folkemindesamling optegnet sin hustru, Else Marie Larsdatters, ungdomsskildring fra Bringe, hvor hun i midten af 1850-erne tjente i Thomas Niensens gård. Chr. Weiss kalder sin optegnelse „Overtro om Gravminder“. Den handler om Thomas Niensens svigerfader, gårdejer Anders Bendtsen, Bringe, født o. 1778 og død d. 23. oktober 1853.

Nr. 14. Gaardejer Anders Bendtsen i Bringe.

Når der skal sættes gravminde over en død, må det ikke først bringes hjem til det sted, hvor den afdøde har levet, og det må på ingen måde stå under tag dær natten over, men skal med det samme køres til kirkegården og sættes på sin plads.

Da Anders Bendtsen i Bringe, som Thomas Nielsen havde fået gården efter, var død d. 23. oktober 1853, skulle der sættes et minde på hans grav. Det blev købt og lavet i København. Da de hentede det, kom de så sent fra byen, at det ikke kunne blive sat op på Værløse kirkegård den dag. De kørte derfor hjem til Bringe med gravmindet og lod det stå på vognen i gadeporten natten over, for at de straks kunne begynde opstillingen næste morgen. Men Anders Bendtsen kom meget rigtigt. Om natten kom der noget hvidt hen til sengen, hvor de unge folk lå. Thomas var vågen, og han så det lige så tydeligt. Så blev der tre gange råbt: „Thomas! Thomas! Thomas!“ Han svarede da: „Ja, fatter, her er jeg, hvad vil I mig?“ Dermed gled det bort, og der skete ikke mere; men det kan nok være, at de kom på vej med gravmindet i god tid næste morgen. Thomas snakkede ellers aldrig om det til nogen; men han havde da fortalt det til sin kone, og hun havde fortalt det videre til sin pige, Else Marie Larsdatter, min hustru.

Lærer Chr. Weiss's optegnelse er indsendt til Dansk Folkemindesamling i 1907 til grundlæggeren af Dansk Folkemindesamling, senere professor Axel Olrik. Først længe efter fik vi det andet originalbidrag fra Værløse, „Tutterupkællingen“, i Dansk Folkemindesamling, optegnet af privatlærerinde Maren K. Hansen i Lønholdt efter mundtlig meddelelse af husejer Anders Pedersen i Tranehus, Buddinge født 1883 på Ryetgård i Værløse.

Nr. 15. Tutterupkællingen.

Anders Pedersen har som barn (altså o. 1890–95) hørt en del tale om Tutterupkællingen. Det var en led kælling, der i sin tid skal have boet i et nu for længst nedrevet hus på Værløse mark nær op til landevejen, som fører mod Knardrup. Hun havde begået så mange onde handlinger i livet, stjålet og slået folk ihjel, at hun ikke kunne få fred i graven, men måtte som genfærd søge tilbage til huset om natten. Som følge deraf blev dette hus efterhånden forladt af mennesker og til sidst

revet ned. Tutterupkællingen fik dog ingen ro. Hun havde stadig ærinde til stedet, og hun kunne ved nattetid ses at kredse omkring tomten, hvor huset havde stået. Jeg glemte hurtigt denne snak, og jeg skænkede den som voksen ikke en tanke.

Men en midnatsstund for omkring 25 år siden (dvs. o. 1910), da jeg sammen med min kone skulle passere stedet på vej til Værløse, vi var kørende i et enspænderkøretøj, steg den dog frem i min erindring. Jeg sagde overmodigt til min kone, at Tutterupkællingen måtte gerne komme; jeg var ikke bange for hende. I samme øjeblik, som vi nåede hustomtpletten, skete der noget, som siden er forblevet mig en gåde. Før vi vidste af det eller mærkede noget dertil, havde hesten snurret om på vejen og var vendt med vognen og på fart tilbage ad den vej, vi var kommet. Det lykkedes mig at holde hesten an, hvorpå vi stod af vognen, både min kone og jeg. Hesten var badet i sved og viste alle tegn på angst. Det mærkeligste ved det var, at vejen var så smal, at det var umuligt for noget køretøj at vende derpå. Vi måtte derfor spænde hesten fra. Min kone holdt den, mens jeg fik vognen vendt. Jeg spændte så hesten for igen og trak den ved hovedet forbi Tutterupkællingens hustomt, og denne gang skete der ikke noget. Hesten havde endnu ikke forvundet skrækken, da vi kom hjem.

Der findes dog endnu en originaloptegnelse fra 1924 om jægermester Hahns vilde jagt, optegnet efter mundtlig overlevering af overretssagfører P. C. Tüchsen i Husum og trykt i Aarbog for Historisk Samfund for Københavns Amt 1925 s. 135. Det er dog ikke sikkert, at vi her har egentlig Værløse-overlevering; vi har vel snarere overlevering fra Ballerup sogn. (Sml. også nr. 6).

Nr. 16. Jægermester Hahns vilde jagt.

Jægermester Hahn ejede for et par hundrede år siden et jagtslot og nogle gårde i Jonstrup Vang. Hahn pinte sine fæstere og var ilde lidt. Men bønderne vidste at fortælle, at gengældelsen ramte den onde jægermester. Stille aftener hørtes et stærkt, sugende sus gennem luften efterfulgt af hidsigt hundeglam. En ildspyende hest foer gennem luften; fra Jonstrup Vang over Skovlunde og Islevmark mod Frederiksberg, hvor regimentskriveren havde kontor, gik den vilde jagt. Det var jægermester Hahn, der ikke kunne få ro i sin grav. Efter ham opkaldtes vejen fra Skovlunde mod Islevmark, Hanevad, Hahns vej.

Der kan ingen rimelig tvivl være om, at folkesagnets jægermester Hahn må være ens med kong Kristian den Femtes høje embedsmand, overjægermester Vincents Joachim Hahn (1632–1680), udførligt skildret i Biografisk Leksikon VIII s. 600–604 af C. O. Bøggild Andersen. Bøggild Andersen siger om overjægermester Hahn: „Han var samtidig efter alle vidnesbyrd at dømme en hensynsløs egoist og en brutal udnytter af sine bønder. Endnu i 19' århundrede levede på Hjortespringegnen mindet om „Jægermester Hahn og hans vilde jagter“. Overjægermester Vincents Hahn var tyskfødt, født d. 22. dec. 1632 på Hindrichshagen i Mecklenburg. Han

døde lige 47 år gammel i København d. 25. jan. 1680, og blev begravet i Roskilde domkirke. Han ejede i årene 1673–79 herregården Abrahamstrup i Hornsherred, som han i 1677 gav navnet Jægerspris. Hans kongelige herre havde i 1673 skænket sin tyskfødte yndling bondebyen Tøpperup i Herlev sogn. Han fik tilladelse til at oprette en adelig sædegård på Tøpperup grund, og denne herregård fik navnet Hjortespring, „et navn, der til vore dage har foreviget den jagtglæde, hvori Vincents Hahn og kong Kristian den Femte forenedes.“ Det er muligt, at det er dette jagtslot, som der hentydes til i det lige anførte sagn, og at der til Hjortespring kan have hørt fæstegårde, beliggende i Jonstrup Vang i Værløse sogn. Bøggild Andersen nævner intet nærmere om Hjortesprings mulige ejendomsret over Jonstrup Vang. Han siger derimod om denne ubehagelige tyske lykkeridder, der ganske ufortjent modtog Elefantordenen i 1679, at folk sagde om Hahn, at han drak sig ihjel.

Jeg afslutter nu foreløbig min udgivelse af folkesagn fra Værløse sogn og nærmeste omegn med et på forhånd noget tvivlsomt folkesagn, trykt i Ugens Nyheder 1930 (?) nr. 8., efter folkemunde ved P., kaldet Heksetræet i Hareskoven.

Nr. 17. Heksetræet i Hareskoven.

For mange år siden stod der i Hareskoven en gammel stub med et par visne grene i nærheden af mosen. Der var hængedynd i mosen, og det var ikke let at komme over til skoven og træet, undtagen når det havde frosset. De fleste undgik helst at komme i dette træes nærhed, og der gik allehånde underlige historier om det. Mange fortalte, at der var skjult en skat under det. Mange havde nok lyst til at få fat i denne skat; men de turde ikke, „for de træer, som Vorherre har mærket, skal man ikke komme nær.“

Engang var der en skovrider, som var ked af at se på den trøskede stub, og en dag, da han tillige med skovfogeden gjorde en runde gennem skoven for at vise træer ud og mærke dem til fældning, besluttede han, at det gamle træ skulle væk. Det havde frosset, og både skovrider og skovfoged kom derfor let over mosen. Da de stod ved træet, fik skovfogeden skrupler og mente, at det ikke var værd at røre ved Heksetræet; men derom ville skovrideren ikke høre noget.

Da skovfogeden ikke ville mærke træet med stempelhammeren, løftede skovrideren sin hundepisk og råbte: „Slå til, kujon, ellers skal jeg slå!“ Så svang skovfogeden stempelhammeren og slog af alle livsens kræfter på træets fod. – Det klang hult, som slog han på en tønne; men i det samme lød et skrig bagved, og der lå skovrideren på jorden, så lang han var. Midt i hans pande stod „Udvist“, lige så tydeligt, som det plejede at stå på de dødsdømte træer. I svinget var hammeren fløjet af skaftet og havde ramt skovrideren i stedet for Heksetræet. Otte dage efter begravede de skovrideren; men der blev talt om i hele egnen, hvorledes han var kommet af dage, og Heksetræet nød efter den tid yderligere anseelse hos befolkningen. Der var ingen, som tænkte på at søge efter skatten under Heksetræet.

Endnu i mange år stod stubben med de visne grene; men omsider smuldrede den

hen, og nu er alle døde, som kunne vise stedet i skoven, hvor Heksetræet havde stået gennem de mange år.

Flere af disse her anførte sagn kendes muligvis af folk i Værløse sogn og dets omgivelser i mere eller mindre afændret skikkelse. Alle optegnelser af sådanne afændringer af de her meddelte Værløse-sagn vil blive modtaget med taknemlighed af Dansk Folkemindesamling på det Kongelige Bibliotek. Der kan jo også let være tale om folkesagn, der ikke endnu har været kendt af mig og mine efterfølgere i Dansk Folkemindesamling, og herom kan man sige med det gamle Skæmteord: „Små gaver modtages med taknemlighed, store med begærlighed.“

Skovfoged L. F. Thomsen i „Ravnehus“

Ved E. Laumann Jørgensen

For 100 år siden, den 16. marts 1866, blev kgl. skovfoged Lars Frandsen Thomsen, der boede på det nu nedlagte skovfogedsted „Ravnehus“ i Lille Hareskov, skudt ned under forfølgelse af krybskytter i skoven sydvest for Hareskovpavillonen.

Skovfoged Thomsen døde af sine sår dagen efter den 17. marts 1866, og minderne om de voldsomme tildragelser omkring mordet og den påfølgende retssag og domfældelse af Hans Hansen, på egnen kaldet „Sorte Hans“, lever den dag i dag i folkemunde, men da visse kendsgerninger omkring hele sagen i løbet af de mange år har fået en forkert fortolkning, må det være af interesse her i 100-året at fremlægge en historisk korrekt fremstilling, byggende på uddrag af en lang række arkivsager i skovdirektoratet, på skovbrugsmuseet i Hørsholm ved fuldmægtig Kaj Høj, i landsarkivet for Sjælland, fra Københavns nordre birks politiprotokol 1865–67, i højesteretstidende, i uddrag af datidens aviser, i skovdistriktets arkiv og endelig fra lokale optegnelser i Værløse kommune.

I udskrift af copibog for 2' Kjøbenhavnske Skovdistrikt hedder det:

Forstråd J. F. Teisner, daværende Skovrider paa Københavns Distrikt, til Overførsterinspektionen 17. Marts 1866.

Foreløbig undlader jeg ikke fra Ravnehuus Morgen Kl. 4½ at indsende Melding om den i Går Aftes mellem Kl. 7 og 8 her paa Distriktet passerede Ulykke:

Da Regnskabshalvaaret nærmer sig sit Udløb, var Skovfoged Thomsen beskæftiget med i Store Hareskov at optælle og nummerere den vordende Beholdning; dertil havde han medtaget en Svoger af sig og sin Tjenestekarl; da det begyndte at mørkne, begav han sig, ledsaget af disse tvende, gennem Lille Hareskov mod Hjemmet, hvorhen paa Stien eller Vejen, der fører fra Laagerne til Ravnehus, mødte trede Personer, hvoraf den ene bar en Sæk, og da de forekom ham mistænkelige, men det alt da var saa mørkt, at han ej kunne kende Personerne, tiltalte han disse og spurgte, hvem de vare. I Stedet for at svare undløbe alle tre, og Skovfoged Thomsen med sine tvende Ledsagere forfulgte disse. Efter et kort Løb, der kun varede nogle faa Minutter, syntes det, som Thomsen nærmede sig den ene, der ej kunne løbe saa stærkt som de tvende andre; denne vendte sig om, og i en Afstand af cirka 10 Alen afskød han sin Bøsse paa Thomsen, som faldt paa Stedet. Krybskytterne undløb, medens Karlen og Svogeren, ophørende med Forfølgningen, vendte tilbage til Thomsen. Thomsen udtalte da straks: det er dem fra Virum, der har skudt mig. Med en vogn maatte Thomsen transporteres til Hjemmet.

Der sendtes Bud til Lægen og mig, som samtidig indtraf i Ravnehus omtrent Kl. 9½. Saaret undersøgte, og det viste sig, at 11 Stk. Hagel og Klæde ere skudt Thomsen ind i Underlivet fra højre Side. Lægen har ej levnet noget Haab om at kunne bevare Thomsens Liv, som han endog mente ville ende i Løbet af Natten. Min Forespørgsel, om Thomsen kunne taale at afgive Forklaring, besvarede Lægen bekræftende. Da jeg havde modtaget denne og erfarede, at Thomsen forment at have set, at en Sæk var bleven kastet umiddelbart før der var skudt paa ham, lod jeg straks med Lygte eftersøge paa Stedet, hvor da fandtes en Sæk og deri en nylig skudt Smalraa samt et Tørklæde med Lever og Hjerter af det opbrudte Stykke Vildt.

Straks efter at være kommet til Ravnehus lod jeg min medbragte Karl ride tilbage til Kulhus og med min Vogn derfra hente Politiasistent Blom, der ogsaa kom her til Stede tillige med 3 Betjente, optog Forhør og er nu atter med min Vogn ledsagede af Betjentene kørt til Virum for at anholde og fængsle den nøksom berygtede Krybskytte Sortehans og hans tvende Sønner, paa hvem Mistanken hviler.

Uagtet Thomsen endnu lever, tør Lægen dog intet Haab give om hans Liv. Saasomt det bliver Dag, foretager jeg alt, hvad der staar i min Magt for at komme paa Sporet efter Gerningsmændene til dette skammelige Mord og skal ikke undlade, saasomt ske kan, at fremsende yderligere Indberetning, idet jeg føler mig forvisset om at turde forvente Deres Høivelbaareheds formaaende Assistance til Sagens videre Fremme.

Forstraad Teisners Karl bragte følgende budskab til politiasistent Blom:

Deres Nærværelse udbedes uden Ophold i Ravnehus for at optage Forhør.

Skovfoged Thomsen er i Aftes i Mørke skudt af en Krybskytte og lever næppe til Dag.

Politiasistent Blom og 3 betjente ankom derefter kl. 1 nat til Ravnehus, og umiddelbart forinden var læge Busch, Ballerup, ligeledes ankommet til Ravnehus.

Uddrag af politirapporten:

17. Marts 1866.

Læge Busch gav Politiasistent Blom Tilladelse til en lempelig Afhøring af Skovfoged Thomsen. Afhøringen maatte dog afbrydes, naar Thomsens Smerteanfald blev for stærke.

Thomsen forklarede derefter til Comparenten saaledes: Da han (Thomsen) iaftes Kl. mellem 7 og 8 gik fra en tilendebragt Nummerering og i denne Anledning passerede hen igjennem Lille Hareskov, fra Laagerne ved Fægdyden i Retning mod Ravnehuset, var han i Følge med sin Svoger, Skibsfører Prunk, og Tjeneste-

karlen Jens. Prunk gik forrest, derefter Thomsen og endelig Jens, og de gik ad en Sti eller Vej, som fører til Ravnehuset. Underveis mødte de 3 Personer, der kom dem imøde, og gik de ligeledes Een efter Een, og havde den Forreste en Sæk og den Bageste en Stok i Haanden. Der blev sagt Godaften, hvilket de 3 Personer besvarede, dog sagde Thomsen endvidere: „Hvem er det?“, hvorpaa Personerne gave sig til at løbe. Thomsen og hans 2 Følgere satte nu efter dem, og blev han derpaa i en 6 Skridts Afstand skudt af den Mindste af Personerne.

Thomsen fik derpaa den nedskrevne Rapport forelæst, og paa Spørgsmaalet om det var den midterste af Personerne, der havde skudt, svarede Thomsen: „Nej, *den Mindste*“.

Der var derfor ingen Tvivl om, at det var Faderen, der skød, idet han, der var lidt duknakket, var mindre end sine Sønner.

De københavnske dagblade omtalte drabet på skovfoged Thomsen i stor opsætning. Her skal især refereres omtalen i „Dagbladet“, idet denne avis i særlig grad beskæftigede sig med mordsagen og foruden direkte referat af selve sagen rejste spørgsmålet om retssikkerheden i den del af nordre birk, hvor krybskyttedrabet fandt sted:

„D A G B L A D E T“

Mandagen den 19. Marts 1866

Drab af en Skovbetjent. I Fredags er der i Hareskoven ikke langt fra Hovedstaden begaaet en sørgelig Forbrydelse. Den almindelig agtede Skovfoged Thomsen i Ravnehuus ved Ballerup er den nævnte Dags Eftermiddag lige i Nærheden af sit Hjem og ved Indgangen til Skoven bleven skudt af en Krybskytte, almindeligt kaldet „Sorte Hans“. Denne Person blev tilligemed sine to voxne Sønner truffen af Skovfogden med en Pose paa Nakken og en Bøsse i Haanden, og da Thomsen fattede Mistanke om, at der i Posen var et Dyr, vilde han standse de Paagjældende, som imidlertid flygtede. Skovfogden og hans Ledsagere forfulgte de Flygtende, og da den Første var kommen Hans paa en halv Snees Skridt nær, vendte denne sig om og afyrede et Skud. Dette traf Thomsen i Underlivet, og den Saarede døde i Lørdags Morges efter store Lidelser. Skovfoged Thomsen, hvis Kone er død for flere Aar siden, efterlader sig fire Børn. Drabsmanden, hvis Kone har gjenkjendt Posen, som Hans under Forfølgelsen kastede fra sig, blev igaar ført til København.

Tirsdagen den 27. Marts 1866

Drabet paa Skovfoged Thomsen har vakt en almindelig Deeltagelse i den Kreds, som nøiere kjendte den Afdøde, og den lagde sig paa en smuk Maade for Dagen

ved hans i Fredags stedfundne Jordefærd, idet der paa flere Steder var opreist Æreporte, hvor Ligtoget skulde passere, og henved 300 Personer af alle Samfundsklasser, ved at følge den Afdøde viste ham den sidste Ære. Men foruden Deeltagelse har den stedfundne Forbrydelse vakt andre Følelser hos Egnens Beboere, navnlig en forøget Ængstelse med Hensyn til Retssikkerheden og et levende Ønske om, at der ved Afstraffelsen af de formeentlige Gjerningsmænd, den saakaldte Sorte Hans og hans Sønner, maa blive sat en Grændse for den overhaandtagende Fare for Liv og Eiendom, der karakteriserer Tilstanden i en Deel af Nordre Birk. Man tør dog i den Henseende ikke vente sig meget, hvis Sagens Undersøgelse vedblivende skal ligge i Birkedommeren, Justitsraad Flensborgs Hænder.

Det er en høist beklagelig Ting, som det ikke kan gaae an at tie med, at Justitsraad Flensborg trods al personlig Hæderlighed og Retskaffenhed efter den almindelige Mening kun lidet formaaer at haandhæve Retspleien i den ham betroede Jurisdiktion, og at han som Inkvirent vil være ude af Stand til at fremkalde en Tilstaaelse af eller tilstrækkeligt Beviis imod en saa forslagen og farlig Forbryder som Sorte Hans. Denne Person er Egnens Skræk, han begaaer næsten aabenlyst Forbrydelser, uden at Beboerne vove at skride ind imod ham, og det antages, at de Vidneforklaringer, der ville kunne afgives, ville blive holdte tilbage af Frygt for Hævn af Drabsmanden, naar han og hans Hjælpere uden Resultat atter løslades af Politiovrigheden, ligesom Tilfældet har været ved flere tidligere Leiligheder, da Sorte Hans har været sigtet og anholdt for begaaede Lovovertrædelser. Under saadanne Forhold er det Pligt at henlede Opmærksomheden paa det Ønskelige i, at den meget alvorlige Sag, som nu foreligger, overgives til Undersøgelse af en Anden end Justitsraad Flensborg. Kjøbenhavn besidder saa dygtige Forhørsdommere, at det vil være let at finde en Saadan, om hvem det kan antages, at han vil være istand til at føre Sagen til et tilfredsstillende Resultat, og i ethvert Tilfælde maa det ventes, at det vil være ulige lettere for en Anden end for Justitsraad Flensborg at tilveiebringe Beviser, som kunne være istand til at fælde Forbryderen. Vi tillade os derfor at henlede det høie Justitsministeriums Opmærksom paa denne Sag, idet vi tilføie, at efter Beboernes Mening vil der ved en med Skarphed og Dygtighed ledet Undersøgelse ikke blot blive tilveiebragt fyldestgørende Oplysninger med Hensyn til Drabet, men overhovedet saadanne Oplysninger om de i Nordre Birk i længere Tid begaaede Forbrydelser, at Birket ialfald for en Tid vil blive befriet for en farlig Bande af Lovovertrædere.

I „Berlingske Tidende“ for 20., 21. og 22. marts 1866 findes følgende annonce indrykket:

At kongelig Skovfoged *F. Thomsen ved Ravnehuus* paa 2det kjøbenhavnske District Løverdagen den 17de dennes endte sine jordiske Lidelser i sit 51de Aar efter det ham Aftenen forud under hans Functions Udførelse i Skoven af Krybskytter tilføiede dræbende Skud, efterladende fire moderløse, umyndige og uforsørgede Pige-

børn, bekendtgøres herved for fraværende Slægtninge og Venner paa Børnenes og egne Vegne af den Afdødes Brødre.

F. THOMSEN

N. THOMSEN

C. THOMSEN

Begravelsen finder Sted Fredagen den 23de ds. Middag Kl. 12 fra Hjemmet.

I 1859 var fru skovfoged Thomsen død i barselseng. Skovfoged Thomsen var altså enkemand, og da hans døtre, alle under 15 år, blev forældreløse, blev der beskikket en værge for børnene. Gennem overførsterinspektionen blev værgen anmodet om at indsende et til Kongen stilet andragende om hjælp, som da ville blive bevilget i form af en pension i henhold til pensionsloven af 1858.

Desuden søgte man ved en indsamling at skaffe midler til de efterladte børn. I Berlingske Tidende for 3., 4. og 5. april 1866 indrykkedes således følgende annonce:

Fredagen den 16de Marts d.A. om Aftenen mellem Kl. 7–8, kom kongelig Skovfoged *Frantz Thomsen* ubevæbnet gaaende fra sine Tjenesteforretninger i Harreskov paa en Sti, der førte til hans Hjem, da han pludseligt saae 3 Personer, som han først troede vare Skovarbejdere, men da han bemærkede, at den Ene bar en Sæk paa Ryggen, raabte han dem an, hvorpaa de gave sig til at løbe, efterfulgte af Skovfogden og 2 Mænd, som han havde havt med paa sine Forretninger i Skoven. Skovfogden, som løb hurtigst, kom den ene af de Flygtende paa 10 Skridt nær, da denne pludseligt vendte sig om og med et dødeligt Skud myrdede Skovfogden. – Denne efterlader 4 nu baade fader- og moderløse Pigebørn i en Alder fra 6 til 13½ Aar.

Det er i denne Anledning at Undertegnede, der have kjendt den saa ulykkelig myrdede Skovfoged som en brav og hæderlig Mand saavelsom en kjærlig Fader for sine Børn, henvende os til deeltagende Venner og Bekjendte og til Alle, der med os føle for disse forladte Smaapigers sørgelige Skjæbne og som, ligesom vi, føle dyb Afsky for det begaaede Mord, idet vi herved opfordre til at yde Pengebidrag, saa at der kunde samles et Beløb til dermed at fortsætte Børnenes Opdragelse saaledes, som det var Faderens Ønske og til hvilket Maal han trofast har stræbt.

De Bidrag, som velvilligst maatte ydes, bedes behageligst afgivet til en af os Undertegnede. Offentligt Regnskab over de indkomne Bidrag vil i sin Tid blive aflagt.

Kjøbenhavn og Kulhuus, den 26de Marts 1866.

F. C. EIDE
Overførster
St. Kongensgade 57

H. JACOBSEN
Grosserer
Højbroplads 4

RIST
Kammerraad
Nørregade 28

TEISNER
Skovrider
Kulhusene

Selve retssagen mod „Sorte Hans“ og hans 2 sønner stod på i ca. 1½ år, og domme blev afsagt ved underretten, overretten og tillige ved højesteret den 28. august 1867.

I de indledende forhør hos politiet nægtede de arresterede at have været i Lille Hareskov på den tid, da drabet fandt sted, men vedgik dog senere at have været på krybskytteri fra morgenstunden i Jonstrupvang; Sorte Hans og sønnen Christian var forsynet med bøsse. Christian havde skudt en rå, som de bar med sig i en sæk. Under forhørene viste det sig svært at få fastslået, hvorledes situationen ved skydningen havde udviklet sig, idet de forskellige personers opfattelse af det skete var afvigende.

Hans Hansen indrømmede dog til sidst, at han på en af sine sønners råb om at skyde havde affyret sin bøsse mod sine forfølgere, dog ikke i den hensigt at dræbe nogen. Han henviste til, at der på den tid af aftenen i skoven og på den afstand, der blev skudt fra, ikke kunne blive tale om at tage sigte på skovfogeden.

Efter adskillige retsmøder faldt underrettens dom den 9. november 1866, og den lød således:

„Arresterterne Lars Hansen og Christian Hansen bør, den Første for Actors Tiltale og Sidstnævnte for Actors videre Tiltale i denne Sag frie at være. Arrestanten Hans Hansen bør straffes med Tugthuusarbeide i 8 Aar. Actionens Omkostninger og derunder i Salair til Actor, Procurator N. P. Møller, 15 Rd. og til Defensorerne, Procuratorerne Diechmann og Meldola, 12 Rd. til den Første og 8 Rd. til den Sidstnævnte, udredes af Arrestanterne Een for Alle og Alle for Een, saaledes at Arrestanten Christian Hansen deraf tilsvares $\frac{1}{4}$ og Arrestanten Lars Hansen $\frac{1}{6}$. At efterkommes under Adfærd efter Loven.“

Efter begæring af anklageren, prøveprocurator Mundt, blev de arresteredes forsvarere indkaldt til møde den 10. december 1866 for at varetage de arresteredes interesser, idet underretsdommen kunne ventes skærpet ved forelæggelse for lands-overretten, der ved forskellige møder fra 10/12 1866 til 25/2 1867 foretog en fornyet gennemgang af hele materialet. Overretten afsagde herefter dom den 15. marts 1867, der lød således:

„Arrestanten Hans Hansen bør hensættes til Forbedringshuusarbeide i 2 Aar. Forøvrigt bør Underretsdommen ved Magt at stande, dog saaledes at fornævnte Arrestant udreder samtlige Actionens Omkostninger, og at Arrestanterne Christian Hansen og Lars Hansen deraf in solidum med ham udrede den Første $\frac{1}{4}$, den Sidste $\frac{1}{6}$. I Salair til Actor og Defensorerne ved Overretten, Prøveprocurator Mundt, Procurator Engberg og Procurator Steinthal, betales 15 Rd. til den Førstnævnte og 10 Rd. til hver af de Sidstnævnte, hvilke Beløb udredes af Arrestanterne i det fornævnte Forhold. At efterkommes under Adfærd efter Loven.“

Denne helt uventede nedsættelse af underretsdommens 8 år til kun 2 år affødte megen diskussion, ikke mindst i hovedstadspressen, og hele sagen blev nu forelagt højesteret, der den 28. august 1867 afsagde den endelige dom over Hans Hansen:

Højesterets Dom.

Ved Tiltalte Hans Hansens egen Tilstaaelse i Forbindelse med det iøvrigt under Sagen oplyste er det tilstrækkeligt godtgjort, at han, som ommeldt i den indankede Overrettsdom, forfulgtes af Skovfoged Thomsen og dennes to Ledsagere, har vendt sig, lagt sin Bøsse til Kinden og forsætlig har affyret denne i den Retning, hvori han vidste, at Forfølgeren befandt sig, og da han ved det saaledes affyrede Skud har dræbt Skovfoged Thomsen, maa Høiesteret, idet der dog ikke haves tilstrækkelig Vished for, at han har tilsigtet at dræbe Nogen, anse ham strafskyldig efter Straffelovens § 188. I Henhold hertil findes hans Straf efter samtlige Omstændigheder at burde fastsættes til 8 Aars Tugthusarbeide.

I højesterets ekstrakt af sagens akter har man den eneste samlede fremstilling af hele sagen:

Den 16de Marts f.A. om Aftenen mellem Kl. 7 og 8, da Skovfoged Lars Frandsen Thomsen med to Ledsagere var paa Hjemveien til sin Bolig Ravnehuus ved Lille Hareskov, mødte han tre Personer, af hvilke den ene bar paa Noget i en Sæk – hvori der senere fandtes et skudt Raadyr, og som han derfor anraabte. De tre Personer gave sig til at løbe og forfulgtes af Skovfogden og dennes Ledsagere; under Forfølgelsen vendte den, der blev forfulgt af Skovfogden, sig om, lagde sin med Hagle ladede Jagtbøsse til Kinden og skjød, hvorved Skovfogden, der blev truffen midt paa Livet, tilføiedes Saar, hvoraf han Dagen efter døde, og som ogsaa af de Læger, der have foretaget den legale Obductionsforretning, ere erklærede for at have været absolut dødelige.

Arresterterne nægtede alle 3 i de første Forhør, at de den paagjældende Dag havde været i Lille Hareskov, og da Arrestanten Hans Hansen var bragt til at vedgaae, at han med de to andre Arresterter, der ere hans Sønner, den ommeldte Dag havde været paa Krybskytteri og om Aftenen havde mødt Skovfoged Thomsen og dennes Ledsagere, forklarede han Begivenheden saaledes, at han under Flugten snublede, hvorved hans med Dyrehagle ladede Jagtbøsse, som han bar med Kolben nedad og Løbet opad under den høire Arm, gik af; men under et senere Forhør tilstod han endelig, at han, da han hørte Arrestanten Christian Hansen raabe: „Skyd!“, vendte sig, lagde Bøssen til Kinden, og skjød, uden at han trods den korte Afstand, – der efter de i Sagen afgivne Forklaringer, deriblandt af Skovfoged Thomsen selv, ikke kan have været meget mere end en halv Snees Skridt, – paa Grund af Mørket samt i den Hurtighed og Forvirring, hvormed det Hele gik for sig, vil have seet noget Menneske, paa hvem han kunde sigte, ligesom han og vedholdende har nægtet at have havt til Hensigt enten at dræbe Nogen eller engang at saare Nogen paa den ene eller anden Deel af Legemet. Havde han seet noget Menneske, vilde han ikke have skudt, men hvis han ikke kunde have undflyet, ladet sig gribe; han skjød alene for at kyse de Personer, som han troede havde fat i Sønnen Christian eller satte efter denne, men ved Siden heraf har han forklaret, at han ikke fik Lei-

lighed til at tænke paa Noget eller overhovedet at gjøre sig rede for sine Tanker i det Øieblik, han vendte sig og skjød, hvilket han derhos ikke havde faaet i Sinde, hvis Christians Raab ikke havde naaet hans Øre.

Det er overensstemmende med Arrestanten Lars Hansens Forklaring, at Broderen Christian umiddelbart, forinden Skuddet affyredes, raabte til Faderen, idet Arrestanten Lars hørte ham raabe: „Læg an“ eller „Skyd“ eller maaske begge Dele, hvorimod Arrestanten Christian stadig har forklaret, at han først, efter at Skuddet var faldet, raabte: „Skyder han?“; uden at han dog har kunnet angive, hvad han tilsigtede med Spørgsmaalet, eller til hvem han rettede det.

Da Mørket paa den Tid af Døgnet, Arrestanten Hans Hansen afskjød sin Jagtbøsse, alt var faldet paa udenfor Skoven, og det i Skoven, navnlig paa den Skovsti, hvor og i Nærheden af hvilken Begivenheden foregik, var endnu mørkere, skjønnes hans Forklaringer, saavel at han, da han vendte sig og skjød, ikke havde nogen Forestilling om, hvor hans Forfølger Skovfoged Thomsen i det Øieblik befandt sig, eller overhovedet saae noget Menneske, som han ville eller kunde sigte efter, som at han ikke havde til Hensigt at dræbe eller saare Nogen, ikke at kunne forkastes, under hvilken Forudsætning der ikke kan tillægges ham det Forsæt at angribe eller udøve Vold mod Nogen.

Overretten kan derfor ikke bifalde, at Underdommeren har henført Arrestantens Handling under Straffelovens § 186, der omhandler Straffen for den, som forsætlig skiller et andet Menneske ved Livet, hvorimod bemeldte Lovs § 198 findes at maatte anvendes, navnlig Paragraphens sidste Punctum, idet Arrestanten ved at affyre sin Bøsse paa den Maade, som skeet er, har udvist en særdeles Ligeegyldighed for sine Medmenneskers Liv, og bliver Straffen for ham – der er langt over criminel Lavalders og tidligere ved Høiesteretsdom af 24de Juni 1846 er frifunden for Actors videre Tiltalte for Hæleri, og ifølge Kjøbenhavns Amts nordre Birks Extraretsdom af 12de September 1854 har været anset for ulovlig Omgang med Hittegods med Fængsel paa Vand og Brød i 5 Dage – efter samtlige Omstændigheder at fastsætte til 2 Aars Forbedringshuusarbeide, jfr. den, da Gjerningen foretoges, gjældende Frdn. 4de October 1833 § 29, der ikke kan medføre et mildere Resultat.

Da det ikke imod Arrestanten Christian Hansens Benægtelse er beviist, at han har givet Faderen den af denne omforklarede Opmuntring til at skyde eller paa anden Maade medvirket hertil, men der dog er tilveiebragt Formodning for, at han har tilraabt Faderen som anført, og at denne er bleven ægget til at skyde, maa Overretten billige, at han – der er født den 10de Januar 1841 og ved nærværende Rets Dom af 26de Mai 1863 er frifunden for Actors videre Tiltalte for i Skoven ved Aldershvile at have truet anden Mand paa Livet – under denne Deel af Actionen kun er frifunden for Actors videre Tiltale, ligesom Overretten bifalder, at Arrestanten Lars Hansen, hvem ingensomhelst Meddelagtighed i Skovfoged Thomsens Drab er overbeviist, af Underdommeren er frifunden for Actors Tiltale under denne Deel af Sagen.

Hvad Actionens anden Deel angaaer, er Arrestanten Christian Hansen sigtet for Tyveri og Hæleri med Hensyn deels til en toløbet Jagtbøsse, der i October 1865 blev frastjaalen Mundkok Petersen i Frederiksdal, og hvorom Arrestanten Lars Han-

sen har forklaret, at Broderen Christian, for hvem han i November 1865 solgte den, senere fortalte ham, at han havde faaet den af en Trediemand, der havde stjaalet den fra Mundkok Petersen, deels en Jernopsats til en Pumpestok, henhørende til en anden ved samme Leilighed bemeldte Petersen frastjaalen Jagtbøsse, hvilken Opsats fandtes skjult i et Hul under Gulvet i Arrestanten Christian Hansens Stue, deels endelig en til et skovet Træ i Hummeltofte Skov henhørende Bøgegreen, der blev stjaalet sammesteds i Marts f.A., og fandtes i Arrestantens Brændeskuur, men da han ikke imod sin vedholdende Benægtelse er overbeviist at have havt den formeldte dobbelte Jagtbøsse i sin Besiddelse eller havt at gjøre med dens Salg ved Broderen Lars, ligesom han stadig har benægtet at vide, hvorledes Jernopsatsen er kommen i hans Stue og der bleven skjult, eller Bøgegreenen, hvoraf han iøvrigt har savet noget Brænde, i hans Brændeskuur, er Overretten enig med Underdommeren i at frifinde ham for Actors videre Tiltale ogsaa under denne Deel af Actionen.

Arrestanten Lars Hansen har tidligere været sat under Tiltale for uhjemlet Besiddelse af den stjaalne toløbende Jagtbøsse, men blev frifunden for Actors Tiltale ved Kjøbenhavns Amts nordre Birks Extraretsdom af 13de Februar f.A., og da denne Dom ikke er indanket til Overretten, vil Arrestantens Forhold med Hensyn til den ommeldte Jagtbøsse ikke kunne paakjendes af Overretten under nærværende Appelsag.

I Henhold til Ovenstaaende vil Underretsdommen, hvis Bestemmelser angaaende Actionens Omkostninger ville være at forandre saaledes, at Arrestanten Hans Hansen deraf in solidum med ham udrede den Første $\frac{1}{4}$ og Den Sidste $\frac{1}{6}$, være deels at forandre, deels at stadfæste.

Forud for højesteretsdommen indhentede man sagkyndiges erklæring om skuddets virkning, og man afholdt endog en åstedsforretning, hvor Dyrehavens skytte Peter Liep demonstrerede skud og skudvirkning under politiets og „Sorte Hans“'s nærværelse, uden at det dog var muligt herigennem at få krybskytten til at ændre sin forklaring.

Erklæringen fra skovriderne Landsperg, Heger og Teisner om skudafgivelsen lyder:

1. Tirsdagen den 9. Juli 1867 om Eftermiddagen Kl. 4 mødte Undertegnede i Skovfogedboligen Ravnehuus paa 2det Kjøbenhavnske District.

Hans Hansens Bøsse medbragtes forseglet til Stedet, tilligemed hans Hagl, og foretoges dermed Skydeprøver i en Afstand af 5, 10 og 15 Alen fra Munden af Bøsepipen eller 5 Alen fra Skytten, og var Bøssen ved hvert Skud ladet med 17 Hagl.

Resultaterne af Skydeprøverne udviser medfølgende 4 Stykker Skiver Nr. 1, 2, 3 og 4. Efter at have sammenholdt disse med den os foreviste Skjorte, Vest og Frakke, som Skovfoged F. Thomsen var iført, da han blev skudt, ere vi kommet til den Overbeviisning, at der ikke kan være ringeste Tvivl om, at Fr.

Thomsen ikke har været mere end højst 5 Alen fra Mundingen af Hans Hansens Bøssepipe, da Skuddet affyredes.

2. Endelig erklære vi som vor Overbeviisning, efterat have undersøgt Localiteterne, hvor Skovfoged F. Thomsen blev skudt, at det ikke er troligt, at en Mand, der er vant til at jage, skulde kunne vende sig om og skyde i saa kort Afstand, uden at vide i hvilken bestemt Retning hans Skud vilde ramme, idet vi fremhæve, at der paa Gjærningsstedet ikke findes Underskov, og at Træernes Afstand der er saa stor, at disse ikke kunne være til Hinder for den, der afskød Bøssen, fra at see en Person, der var ham saa nær, naar det ikke var mørk Nat.

Skytte Peter Liep afgav følgende erklæring:

Undertegnede, der efter Opfordring foretog forommeldte Skydeprøver, erklærer herved, overensstemmende med den af mig gjorte Erfaring, at Afstanden mellem Mundingen af Hans Hansens Bøssepipe og F. Thomsen, da han blev skudt, efter min Overbeviisning ikke kan have været over 5 Alen.

Rent juridisk hviler underrettens, overrettens og højesterets domme på følgende paragraffer i almindelig borgerlig straffelov af 10. februar 1866:

§ 186.

Den, som forsætlig skiller et andet Menneske ved Livet, straffes med Tugthusarbejde fra 8 Aar indtil paa Livstid, eller under skjærpendede Omstændigheder paa Livet.

Efter denne Paragraf dømte Underretten.

§ 198.

Den, som ved Uagtsomhed bliver Aarsag til en Andens Død, straffes forsaavidt Handlingen ikke efter sin Beskaffenhed medfører større Straf, med Fængsel, dog ikke under 14 Dages simpelt Fængsel, eller med Bøder, ikke under 20 Rd.

Under særdeles skjærpede Omstændigheder kan Forbedringshuusarbejde indtil 2 Aar anvendes.

Efter denne Paragraf dømte Overretten.

§ 188.

Har en forsætlig udøvet Legemsfornærmelse havt Døden til Følge, og den Skyldige, skjønt han ikke har villet Døden, dog har maattet forudsee denne som en rimelig eller ikke usandsynlig Følge af Gjærningen, ansees han med Strafarbejde fra 2 til 12 Aar.

Efter denne Paragraf dømte Høiesteret.

Rent lokalt hæftede man sig naturligt meget ved de voldsomme begivenheder omkring skovfoged Thomsen, og i en skillingsviser fra 1866 har vi i billeder og tekst en dramatisk men især naiv fremstilling af sagen:

En ny Bise om det
stræffelige Mord

paa

Stovfoged Thomsen i Ravnehuset ved Harestoven,
der antages at være begaaet af Krybskytten
Hans Hansen, ogsaa kaldet „sorte Hans“,
med sine to Sønner Christen og Lars Hansen.

Med en fuldstændig Beretning om Maaden
hvorpaa dette Enigmord er begaaet.

Kjøbenhavn.

I Commission hos Jul. Strandberg, Holmensgade 18, i Stuen.
Trykt i Lund & Jensen's Bogtrykkeri. Etindergade 30.

1866.

Ud i Natten sig lister,
Sig saa stille og tyst.
Krybskytter, – Byttet dem frister
Til at vove en Dyst!
Frækt de omkring sig sniger,
Til Udaaden parat
Er de, – og ei de viger
Tilbage for mørken Nat!

Morderen frækt sig vender,
Og et dræbende Skud
Skovfogeden han sender;
Lovens og Dydens Bud,
Morderen frækt forglemmer,
Og nu i Natten sort,
Flygter han, – dog han gjemmer
Sig ei for sin Straf saa haard.

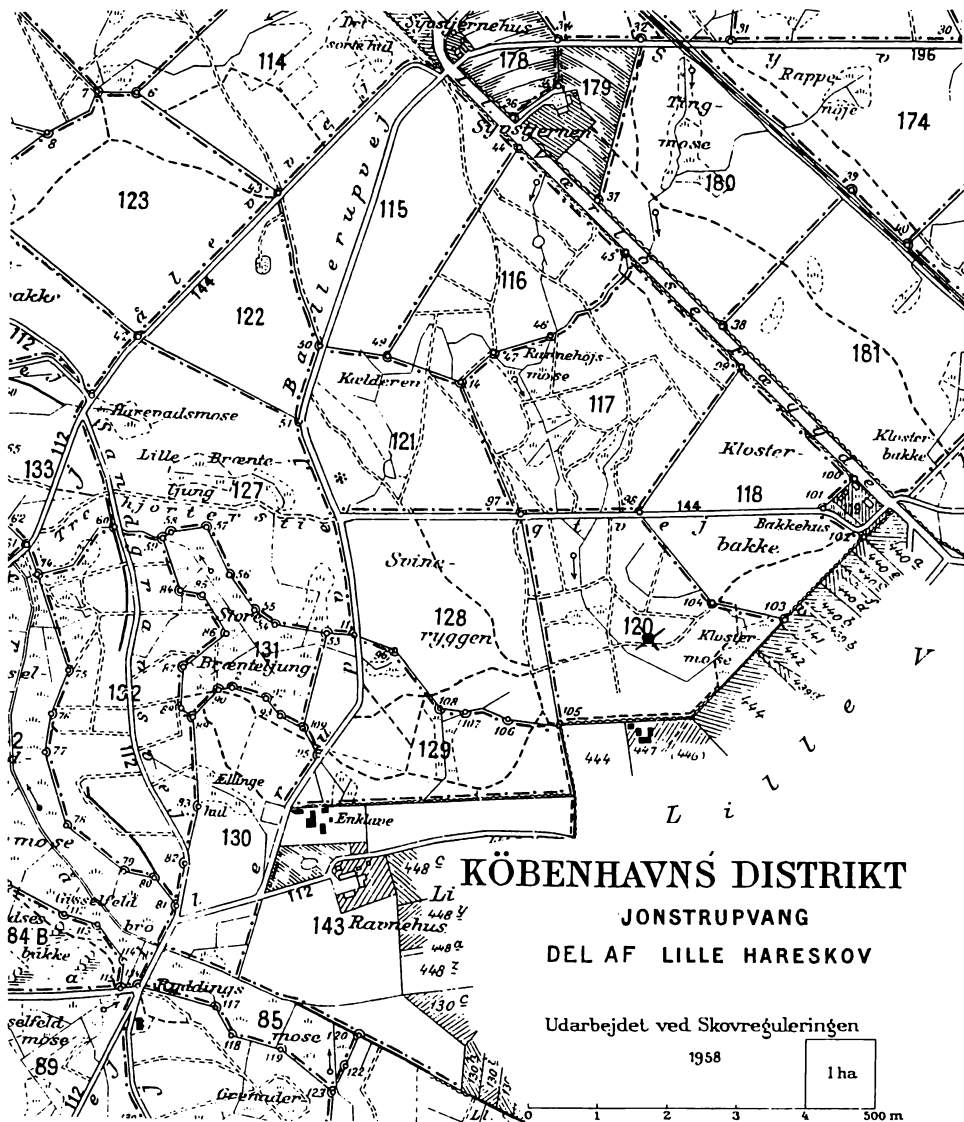
Alt de har gjort et Bytte,
Dræbt et af Skovens Dyr;
Tause de Alle lytte,
Og mod Skoven de tyer;
Fogeden seer de komme
Dog, det ei skræmmer dem,
De i Hjertet mon rumme
Ondt der nu bryde frem.

Fader, Sønner, som øved'
Dette saa frække Værk,
Fængsled' nu sidde, – nu prøved'
Bliver Angeren stærk!
Gud han nu see i Naade
Til den Synder, – mon han
Angre vil, til hans Baade,
Tilgivelse faae han kan!

Beretning

Skovfoged Thomsen i Ravnehuset i Hareskoven i nordre Birk vendte ifredags Aftes (den 16de Marts) mellem Kl. 8 og 9 tilbage til sit Hjem i Følge med sin Svoger og en Karl efter at han i Skoven havde numereret Kvasbunker og Klodser til den forestaaende Skovauktion. Paa Veien mødte de tre Personer, nemlig den bekendte Krybskytte Hans Hansen, almindelig kaldet „sorte Hans“ og dennes Sønner Christian og Lars Hansen. Da disse gik forbi, lagde man trods Mørket Mærke til, at den ene af dem bar en Sæk, og da man derfor standsede dem, grebe de hurtigt Flugten ad forskellige Kanter. Ved skyndsomt at eftersee Sækkens Indhold, erfarede man, at dette bestod af et nyligt skudt Dyr, hvis Lever var indsvøbt i et Tørklæde.

Thomsen og Karlen ilede nu efter Krybskytterne ad een Vei, Svogeren ad en anden. Da de førstnævnte under Forfølgelsen befandt sig midtveis paa en steil Bakke, maaske neppe 10 Skridt fra „sorte Hans“, faldt et Skud, og med de Ord: „Aa, Gud hjælp mig, de har skudt mig! Hils mine kjære Børn!“ styrtede den almeen-agtede, nidkjære Skovfoged til Jorden, ramt af et Skud Hagel i Underlivet. At Karlen øieblikkelig ophørte med Forfølgelsen, er en Selvfølge.

Thomsen blev bragt til sit Hjem og udaandede Lørdagmiddag Kl. 1, uden at have kunnet afgive nogen Forklaring. Efter at det Passerede endnu samme Nat var bleven anmeldt til Politiasistenten i Lyngby, begav denne sig strax til „sorte Hans's“ Hjem, hvor der forefandtes endeel Hagl og 2 Bøsser, og hvor Konen genkjendte Sækken og Tørklædet som tilhørende hendes Mand. Saavel Faderen som hans ikke

mindre end selv berygtede og i hele Egnen frygtede Sønner (den ene var ifjor arresteret som mistænkt for et Attentat mod Thomsen, den anden er nylig løsladt efter at have siddet arresteret som mistænkt for at have stjaalet en Bøsse, foruden at de alle 3 gjentagne Gange have været arresterede for Skovforbrydelser), have imidlertid haardnakket negtet al Deelagtighed i det Passerede.

Det tør dog haabes, at det denne Gang maa lykkes at bringe disse forhædede Forbrydere til Bekjendelse, og navnlig udfinde Morderen.

Obductionen af Liget fandt Sted Søndag Formiddag og foretoges af Districts-lægen, Professor Mühre, samt Læge Orlamundt i Overværelse af de 3 Arresteranter; men om Obductionens Udfald, navnlig om de i Liget fundne Hagl vare af samme Størrelse som de i Faderens Hjem forefundne, har man endnu Intet erfaret.

(Eft. „Flpst“.)

I de historiske samlinger står en gammel skrivepult, skænket af gdr. Julius Petersen, Mosedamgården, Kr. Værløse.

På pultrågets underside findes nogle avisudklip, og man læser bl. a. dødsannoncen fra „Berlingske Tidende“.

Om „Sorte Hans“ ved man, at han efter udstået straf kom til at bo hos en familie ved Bagsværd mose og derfra blev røgter på Nygård ved Herlev, og at han ligger begravet på Herlev kirkegård.

Digteren Svend Fleuron har i „Hareskovene“ og i „Skovgangsfæller“ givet en skildring af begivenhederne, men hans tekst er affattet så digterisk frit, at den er stærkt afvigende fra det historisk korrekte.

I afdeling 120 i Lille Hareskov stod der i mange år på det sted (mærket med +), hvor skovfoged Thomsen blev skudt, en stor bøg, i hvis bark man havde indridset skovfogedens navnetræk og dødsdag. I en storm i 1946 væltede dette træ, og i stedet rejste man i 1948 den natursten, der endnu findes.

Den 16. marts 1966 holdt skovvæsenet en mindehøjtidelighed i Lille Hareskov, der blev overværet af medlemmer af skovfoged Thomsens nulevende familie.

Noter:

Lars Frantzen Thomsen blev født 18.06.1815 i Farum Lillevang. Forældre: Skovfoged Lars Thomsen og Emilie Ulrich Schade. Efter sin vielse med Ane Alvilda Michaeline Rasmussen fra Langeland kommer de til Værløse med bopæl i Ravnehuset, hvor han er skovfoged.

De får børnene Frederikke Emilie Thomsen, f. 04.07.52, Marie Sophie Franciska T., f. 13.10.54, Clara Alvilda Petrea T., f. 14.08.57 og Anna Alvilda Michaeline T., f. 26.10.59.

Moderen dør, 37 år gl., i barselseng 22.11.59, og den lille pige døbes 18.12.59 i Lillerød kirke og får sin afdøde moders navn.

Harald Nielsson

Vurderingsformand Harald Nielsson blev født 27.09.1896 på Birkedal i Kr. Værløse ude ved Oremosen. Forældre: Husmd. Carl Nilsson og Nielsine Hansen. Han lærte tidligt at tage fat på alt muligt arbejde, og efter sit giftermål 23.10.1917 i Værløse kirke med Helene Jensen, f. 18.04.1896 i Ganløse, datter af Mads Jensen og Ane Andersdatter, fortsatte han med dette. Slagtning, murer- og tømrerarbejde samt tækkearbejde mestrede han, og det var nødvendigt, for i ægteskabet kom der fire børn, 2 drenge og 2 piger, og den smule jord, der hørte til Birkedal, kunne de ikke leve af.

Han var en overgang medlem af sognerådet og menighedsrådet, og var et levende og interesseret medlem af socialdemokratiet. Han blev desuden vurderingsmand i Smørum herreds nordre vurderingskreds og havde som sådan holdt 25 års jubilæum. Fra 1950 til sin død var han desuden vurderingsformand. Med den rivende byggeudvikling i herredet fik han nok at gøre med dette arbejde, der optog ham helt næsten lige til hans død.

Han var straks med i dannelsen af Historisk Forening for Værløse Kommune og blev medlem af bestyrelsen, og mange gode stykker værktøj og ting fra hans alsidige virke har han givet til museet. Sidst fik museet alle hans takkeredskeer.

Hans hustru døde 19.03.1965 efter lang tids sygdom, og godt et år efter, 14.06.1966, døde Harald Nielsson efter nogen tids svaghed.

J. K. Skov.

Rettelse til årsskrift 1965 i artiklen „Fra Sogneforstanderskab til Magistrat“.

CHRISTEN SØREN ANDERSEN f. 21.09.1821 i Kr. Værløse. 1872–73.
Børn: Ane Marie Christensen, f. 08.03.54. Inger Kristine C., f. 14.05.56. Karen . . .

I året 1966 har foreningen haft følgende tilgang af nye medlemmer:

(Postadr.: pr. B. = pr. Ballerup, pr. H. = pr. Hareskovby og pr. V. = pr. Værløse).

- Andersen, Jette, frk., Vikkevangelen 12, Kbh. Brh.
– , J. Grønlund. komm.ass., Enebærvej 3, pr. V.
– , Chr., skatteinspektør, Slettebjergvej 5, pr. B.
Arensoe, Fl., maskinm., Værket ved Sønderød, pr. B.
Bartholdy, Axel, afdl.best., I. H. Mundtsvej 28, Virum.
Bengtson, Bent, specialarb., Grantoftevej 4, pr. V.
Brødegaard Nielsen, L., slagterm., Ll. Værløse 46, pr. V.
Christensen, Egon, tekn.ass., Værket ved Sønderød, pr. B.
– , Viggo, overass., Torvegade 49¹, Kbh. K.
– , Eigil, Nyvej 2, Lyngø.
– , Jane, fru, Højeloftsvej 17, pr. V.
– , Sv. Aage, gdr., Søgård, Svestrup, Ølstykke.
– , Jørgen, mekaniker, Værket ved Sønderød, pr. B.
Colding, Lis, fru, Ll. Værløsevej 61, pr. V.
Cronquist, Bjørn, cand. polit., Tingmosen 1, pr. V.
Frisken, Ingrid og Lorenz, statsaut. transl., Axelhøj 48, Kbh. Vanløse.
Frølich, Nora, fru, Skandrupalle 40, pr. H.
Gladsaxe komm.biblioteker, Stengårdsalle 204, Søborg.
Gram-Hansen, Birgitte, fru, Triumfvej 25A, Lyngby.
Grønnemose, Jens, elev, Ryetvej 50, pr. V.
Hammersgaard, Erik, læge, Haveselskabetsvej 1 B, Kbh. V.
Hansen, V. Maegaard, sygeplej., Syvstjernehusene 38, pr. V.
– , Ragnhild, fru, Gartneriet, Ryetvej, pr. Værløse.
Irgens-Møller, K., ing., Hejrebakken 44, pr. V.
Jensen, Johanne, fru, Inavej 34, pr. V.
Jensenius, Hans, kirketjener, Classensgade 24, Kbh. Ø.
Kirkeby, Axel, civ.ing., Anemonevej 7, pr. H.
Kromann, Axel, offsettrykker, Syvstjernehusene 32, pr. V.
Larsen, Karl, Plantevej 83, Søborg.
– , Ove, Plantevej 83, Søborg.
Madsen, Ferd., murerm., Bjørnsholmvej 7, pr. V.
Mørkfeldt, Inger, fru, Kr. Værløse, pr. V.
Nielsen, Karla, fru, Ll. Værløsevej 44, pr. V.
– , E. Galle, maskinpass., Mosevej 11 B, pr. V.
Nøkkentved, Ellen, fru, Klostersgårdsvej 14st, pr. V.
Olsen, Poulina, frk., Ll. Værløsevej 2, pr. V.
– , Johannes, hr., Ll. Værløsevej 2, pr. V.
– , Svend, depotarb., Værløsevej 20, Kr. Værløse, pr. V.
– , Anker, mag. art., Kobbervej 2, Herlev.
– , Olaf, museumsinsp., Stavnholt, Farum.
Panknin, Margot, fru, Mosevej 20, pr. V.
Poulsen, Tove Karlskov, frk., Gillesager 2⁶ th, Brøndbyvester, Hvidovre.
Rastad, Inger Margr. og H. Cornelius, Frugtplantagen Rastad, Ganløse, pr. Måløv.
Raundorf, Gerda og Egon, fabr., Kvintusalle 6st th, Kbh. S.
Sadolin, Walter, socialinsp., Lindevej 19, pr. H.
Sax, Bo, Højeloftsvej 20, pr. V.
– , Mogens, Højeloftsvej 20, pr. V.
Sejersen, Ingemann, fmd., Hanstedvej 12, Kbh. Vb.
Simonsen, Eleonora, fru, Gadekærvej 4, pr. V.
Sørensen, Eyv. A., læge, Mosevej 10, pr. V.

